

Lana Nikolić

PRIRUČNIK ZA NOVINARE I NOVINARKE

Izveštavanje o osetljivim grupama

Osohe sa hendikepom

Sadržaj

Uvod

Pristup

Istraživanje

Jezik i terminologija

Osoba sa hendikepom ili osoba sa invaliditetom

Kakve konstrukcije (ne) bi trebalo koristiti?

Hendikep nije protivnik

Predstavljanje partnerskih odnosa i roditeljstva

Fotografija, zvuk, naslov

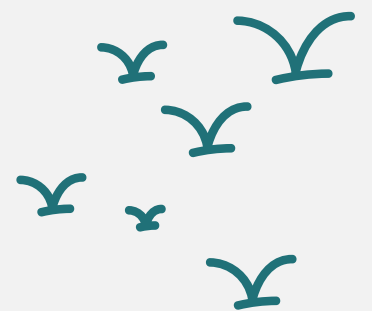
Intervju

Pitajte

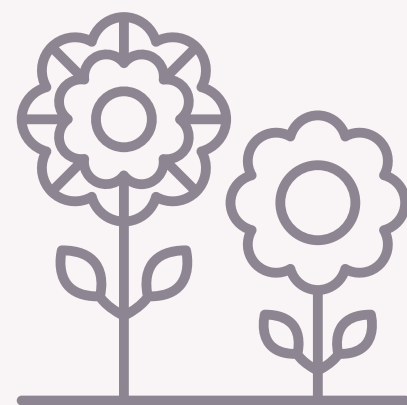
Preporuke za dalje istraživanje

Uticaj i odgovornost

Biografija i kontakt

UVOD

Izveštavanje o osetljivim društvenim grupama je velika odgovornost.

Istovremeno je to prilika da kvalitetnim, objektivnim izveštavanjem utičemo na stavove ljudi oko nas na pozitivan način: umanjimo predrasude i stereotipe, skrenemo pažnju na teme koje su važne na pravi način, i iskoristimo snagu koje novinarstvo ima za promenu na bolje.

Ovaj kratak priručnik nastao je iz dugogodišnjeg aktivističkog, radijskog i ličnog iskustva. Nadam se da će vam koristiti.

Priručnik možete slobodno deliti sa svima kojima bi mogao da koristi, uz navođenje izvora i poštovanje autorskih prava.

Originalno je osmišljen za potrebe treninga za medije u organizaciji Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (SIPRU).

PRISTUP

2

Imajte na umu da je vaš sagovornik/ca pre svega osoba, tek onda neko ko ima određenu dijagnozu, seksualnu orijentaciju, ekonomski i društveni položaj. Posmatrajte je/ga pre svega kao osobu, pa tek onda kroz temu o kojoj izveštavate.

Nemojte donositi preuranjene zaključke o osobi ili njenoj porodici na osnovu izgleda, okruženja, okolnosti u kojima se nalaze.

Nemojte dozvoliti sebi da se osećate moćnije ili kao da ta situacija ne može i vama da se desi:

SVAKO može da stekne hendikep/invaliditet, i svako može da se nađe u životnim okolnostima koje čine da pripada osetljivoj grupi na neki način, uključujući i vas, čak i ako vam to u ovom trenutku života deluje neverovatno.

Pristupajte temi i osobi prirodno, ljudski, iskreno i sa poštovanjem, uz svest da treba da budete u istoj ravni, a ne da se stavom postavljate iznad osobe ili da budete previše ljubazni i snishodljivi.

Vi ste ti koji pravite atmosferu poverenja i sigurnosti u kojoj se osoba otvara i može da govori o stvarima koje su lične, a to je moguće samo ako ste iskreni.

Osoba o kojoj izveštavate nije samo broj, statistika ili još jedna urađena priča i novinarski zadatak, kao što ni izvor nije samo izvor koji koristite pa zaboravite.

Ljudi sa kojima sarađujemo u kontekstu sagovornika/izvora su naše najveće blago i treba ih tretirati uz poštovanje sa svešću da sa njima u budućnosti možda možemo da pokrenemo mnoge lepe i korisne stvari za zajednicu. Priča ne bi trebalo da se završi urađenim prilogom, nego da odvede u širenje mreže kontakata i ideja.

ISTRAŽIVANJE

Neophodno je da pre pisanja teksta, rada na prilogu, intervjua ili emisije, sprovedete kratko istraživanje o osetljivoj društvenoj grupi kojom se bavite. Konsultujte organizacije koje se bave određenom tematikom u okviru te društvene grupe.

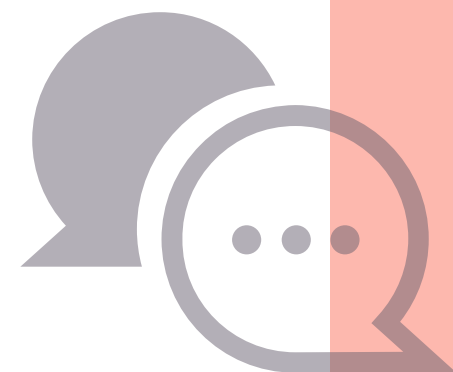
Ukoliko izveštavate o osobi sa određenom medicinskom dijagnozom, informišite se o tome i pokušajte da prvo sami razumete o čemu je reč, da biste mogli da priču adekvatno prenesete drugima, bez podsticanja stereotipa. Konsultujte i izvore na stranim jezicima.

Ne dozvolite da vas insistiranje na brzini dostavljanja novinarskog materijala redakciji omete. Iako se u novinarstvu neosporno događa da imamo rokove, to ne treba da nas spreči u pronalaženju vremena za mala istraživanja jer su ona od jednakog značaja kao i dostavljanje materijala na vreme.

Lični primer:

Cerebralna paraliza nije bolest, nego stanje. Izveštavajući o tome uz "boluje od" čini da se javnosti prenosi pogrešna slika i podstiče pristup sažaljenja. Većina priloga na ovu temu mogla bi da izgleda mnogo objektivnije da su novinari i novinarke proverili o čemu je reč pre početka rada.

JEZIK I TERMINOLOGIJA

Jezik je jedan od najmoćnijih pokretača promene.

Jezik vašeg teksta, priloga, emisije itd. mora da bude u službi tačnog prenošenja informacije i stvaranja objektivne i celovite slike o situaciji osoba iz osetljivih grupa. Jezik koji koristite ne sme da podstiče na netrpeljivost, razvija i podržava stereotipne slike i da čini da se osoba sa kojom ste sarađivali oseti kao da su njene reči izvučene iz konteksta, a njeno poverenje zloupotrebljeno.

Jezik ne treba da predstavlja osobe sa hendikepom kao pasivne primaoce pomoći koji stalno nešto traže, već kao ljude koji teže da postanu ravnopravni članovi društva, uz pravo na obrazovanje, rad i bogat društveni život.

Jezik treba da motiviše ljude da požele da menjaju stvari na bolje i da iskoriste lične resurse (saznanja, veštine, mogućnosti) kao potencijal za pokretanje novih dobrih stvari.

JEZIK JE ČUVAR LJUDSKOG DOSTOJANSTVA

Kada pišete razmislite o tome koji biste jezik i način govorenja voleli da vidite ukoliko bi neko govorio o vama. Osoba ne može da se oseća vrednovano i prijatno ako je mediji predstavljaju kao pasivnu, tužnu i jadnu osobu koja zavisi od drugih.

Osoba sa hendikepom ili osoba sa invaliditetom?

Kada izveštavamo o osobama sa hendikepom trebalo bi da koristimo konstrukciju "osoba sa" hendikepom/invaliditetom. Autorka iz ličnih uverenja koristi termin "hendikep", ali on nije obavezujući za one koji priručnik čitaju, jer uz pravilno informisanje o korektnoj terminologiji svako može da donese odluku šta od ova dva u odnosu na lična uverenja želi da koristi.

Iako se same osobe sa hendikepom ne slažu oko terminologije (tako imamo: osobe sa hendikepom, osobe sa invaliditetom, hendikepirani, čak i invalidi) pa ćete naći oprečne stavove, oni su uglavnom dobro objašnjeni. Na kraju priručnika naći ćete preporuke za dalja istraživanja koje mogu da vam pomognu u razumevanju korektno terminologije, i odabiru one koju želite da koristite.

Mnoge osobe sa hendikepom iz ličnih razloga insistiraju na određenoj terminologiji. U kontekstu razgovora sa njima to treba uvažavati, ali kada izveštavamo o tome, moramo u prvi plan da stavimo osobu kao takvu, pa tek onda ono što je čini različitim.

Tako je na vama da odaberete termin "hendikep" ili "invaliditet" u odnosu na razumevanje dostupnih izvora, ali je neophodno da konstrukciju počnete uz "osoba sa", jer je upravo osoba ono što je u celoj priči najvažnije. To znači da ne bi trebalo reći da je neko "hendikepiran" ili "invalid". Kada kažemo da je neko "osoba sa hendikepom/invaliditetom" ukazujemo na to da je hendikep samo jedan deo osobe koji se razlikuje, što ne utiče na njen kvalitet kao ličnosti.

NE BI TREBALO REĆI

Invalid

Zbog toga što je koren reči "invalid" latinsko "invalidus" što između ostalog znači nevažeći. Neke osobe ovaj termin može jako da uvredi.

hendikepiran

Jer tako je cela osoba posmatrana kao hendikep

KAKVE KONSTRUKCIJE (NE) BI TREBALO KORISTITI?

Kada izveštavamo o ljudima koji pripadaju osetljivim grupama trebalo bi da obratimo pažnju na konstrukcije koje koristimo da bismo objasnili situaciju. U slučaju osoba sa hendikepom postoje stvari koje bi trebalo izbeći po svaku cenu, a neke je dobro stalno koristiti kako bismo uticali na menjanje slike o osobama sa hendikepom kao o pasivnim primaocima pomoći, i doprineli tome da ih javnost posmatra kao aktivne i ravnopravne.

IZBEGAVAJTE

Oslovljavanje po dijagnozi (npr. kvadriplegičar)

Gluvonemi (osoba koja ne čuje može da govori, i da ima sasvim očuvan govorni aparat).

Pasivnu konstrukciju u odnosu na ortopedsko pomagalo ili asistivnu tehnologiju ("vezan za kolica", "u kolicima", "na štakama"). Osoba koristi određeno pomagalo koje joj omogućava da ima više izbora u odlukama kada je reč o različitim životnim situacijama. Tako, na primer, pomoću štaka osoba može da se kreće kuda želi ne zaviseći od nekog drugog. Upravo zbog toga mediji treba da koriste izraze koji su neutralni ili podstiču na pozitivne emocije i aktivnost.

Koristite

Osoba oštećenog vida/sluha/govora.

Osoba koja se otežano kreće.

Osoba koja koristi kolica.

"Osoba sa" ili "osoba kojoj je postavljena dijagnoza" (...)

Pravilo je i da se konkretno ortopedsko pomagalo ali i druge asistivne tehnologije ne dodiruju bez pitanja i dozvole za vreme intervjua, kao i da se bilo kakva pomoć ne sme pružati na silu i bez pitanja. Ovo je primenljivo i na druge situacije.

HENDIKEP NIJE PROTIVNIK

Hendikep nije protivnik sa kojim se osoba bori tokom života. Hendikep je način života i stanje, koje zaslužuje objektivno i ravnopravno predstavljanje. Izbegavajte konstrukcije poput: "IAKO ima hendikep", "UPRKOS hendikepu", "BORI se sa". Ovakve konstrukcije treba izbegavati zato što osobe sa hendikepom ne funkcionišu uprkos svom hendikepu, niti se bore sa tim, već nastoje da žive punim kapacitetom, u skladu sa svojim mogućnostima, pa samim tim i situacijom hendikepa. Izbegavajte predstavljanje ambicija i dostignuća osoba sa hendikepom kao čudo i nešto neverovatno, a njih kao heroje i heroine čije su sposobnosti nadljudske. Na isti način treba izbegavati izveštavanje koje ih predstavlja kao nesrećne i za žaljenje.

Primer (izmišljen, ilustrativan)

Lana je pravi heroj i borac - ona je doktorantkinja na Filološkom fakultetu uprkos hendikepu sa kojim se bori svakog dana/ uprkos tome što je na štakama.

Kad god ste u mogućnosti koristite rodno senzitivn jezik. U ovom slučaju "herojna", "borkinja".

PREDSTAVLJANJE PARTNERSKIH ODNOSA/RODITELJSTVA OSOBA SA HENDIKEPOM KAO NEČEGA NEVEROVATNOG

Osobe sa hendikepom mogu i trebalo bi da imaju aktivan i bogat društveni, ljubavni, seksualni, porodični, roditeljski život.

Izveštavanje koje svemu tome daje senzacionalistički prizvuk je nedopustivo.

Partnerski odnosi osobe sa hendikepom sa osobom bez hendikepa nisu za divljenje i ne treba ih koristiti kao primer nečega što je netipično.

Partnera/partnerku osobe sa hendikepom ne treba predstavljati kao heroja ili heroinu koji hrabro podnosi situaciju u kojoj se nalazi.

Ne treba podsticati stereotip da jedino ljudi koji imaju hendikep mogu da budu partneri/partnerke jedni drugima.

Ljudi sa i bez hendikepa veoma često odlučuju da budu u nekoj vrsti partnerskog odnosa. Novinari ne smeju da dozvole sebi predubeđenja povodom toga, niti da pojačavaju predrasude neadekvatnim načinom izveštavanja.

Ne treba podsticati stereotip da osobe sa hendikepom uglavnom nemaju ili ne treba da imaju partnere ili partnerke, aktivan seksualni život, i da ne treba da budu roditelji. Ne treba podsticati ni preterano hvaljenje ili divljenje ako znamo da imaju partnera ili partnerku, ako očekuju bebu ili već jesu roditelji.

FOTOGRAFIJA, ZVUK, NASLOV

Fotografije i kadrovi su izuzetno važni jer kreiraju sliku o određenoj društvenoj grupi u velikoj meri, budući da smo velikim delom bića koja pamte slikovno i zvučno.

FOTOGRAFIJE:

Fotografije bi trebalo da u prvi plan stave samu osobu, a u drugi njen hendikep. Ne treba da podstiču na sažaljenje već na jednako vrednovanje osobe.

ZVUK:

Ukoliko je reč o radijskom ili TV prilogu izbegavati tužnu, potresnu muziku. Ako ste u mogućnosti, a autorska prava dozvoljavaju, pitajte osobu koja joj je omiljena pesma pa to iskoristite kao ilustraciju, ili odaberite muziku neutralnog tona.

NASLOV:

Naslov ne sme da bude pre svega "klikabilan", da podstiče na klik kroz izazivanje sažaljenja ili divljenja. Naslov mora da daje tačnu informaciju o tome što nas očekuje u tekstu.

PREPORUKA

Izbegavati kadriranje točkova kolica koji se okreću, štaka, belog štapa, fokusiranje očiju ako je osoba iz nekog razloga potresena i na ivici plača, i drugo podsticanje sažaljenja vizuelnim sredstvima.

Izbegavati naslove poput:

"Lana je na štakama, ali uprkos tome je novinarka!"

INTERVJU

Pre intervjua uživo posvetite dodatno vreme razgovoru sa osobom, upoznajte je koliko je moguće, podelite nešto lično i sami da biste stvorili atmosferu poverenja i izbegli da se osoba oseća kao da je “na traci” i da je za vas samo “još jedna priča”.

Ne pristupajte sa sažaljenjem, jer nemamo prava da žalimo nikoga, budući da i sami možemo da budemo u istoj situaciji.

Ne pristupajte kao da su osobe o kojima izveštavate heroji, jer one samo nastoje da žive svoj život punim kapacitetom, u odnosu na mogućnosti, što i sami sigurno činite.

PREPORUKA

Razmišljajte o tome kako biste se vi osećali da ste na mestu osobe, i postupajte onako kako biste voleli da neko čini sa vama - uz poštovanje, uvažavanje, brigu i razumevanje.

PITAJTE!

Pitajte osobu o čemu posebno želi da govori.

Pitajte osobu o čemu nikako ne želi da priča, da je ne biste slučajno to pitali (ovo se posebno odnosi na program koji ide uživo).

Pitajte osobu o tome kako da se pravilno izrazite, a da ne uvredite nju i druge osobe koje pripadaju određenoj osetljivoj grupi. Podsetite se onoga što ste saznali tokom istraživanja adekvatne terminologije, u kontaktu sa organizacijama koje se tim temama bave, (ako je potrebno konsultujte ih ponovo).

Pitajte sve oko čega niste sigurni i što biste voleli da vam bude pojašnjeno.

PREPORUKA

U kontekstu hendikepa: nikada ne pitajte o nastanku hendikepa, osim ako vam osoba sama ne ispriča o čemu se radi, i osim ukoliko nije od izuzetne važnosti za priču.

Pitanja o nastanku hendikepa kod nekih osoba mogu da izazovu snažnu emotivnu reakciju.

PREPORUKE ZA DALJE ISTRAŽIVANJE

Tekstovi koji se odnose na korektnu terminologiju, video klipovi i tekstovi koji mogu da vam budu interesantni u daljem istraživanju, nalaze se na blogu Lane Nikolić.

Druge korisne članke i informacije možete pronaći na sajtu Foruma mladih sa invaliditetom, Udruženja studenata sa hendikepom, kao i ostalih organizacija koje se na neki način bave osobama sa hendikepom.

Veoma je važno da čitate i informišete se iz što više izvora da biste stekli uvid u različite stavove, a zatim formirali svoje mišljenje na ove teme. Uvek je dobro da konsultujete organizacije kao i pojedince koji su upućeni u temu, ili i sami imaju hendikep (budući da niko nema tako jasan uvid kao osoba koja živi ono o čemu vi pišete).

Ne dozvolite da vam bude neprijatno da pitate i proverite sve oko čega niste sigurni. Najvažnije je da priča koju želite da prenesete bude potpuna i da adekvatno predstavlja temu, uz poštovanje prema osobama sa kojima upoznajemo javnost.

Pre uređivanja materijala

Pitajte sagovornika ili sagovornicu šta je ono što nikako ne bi želela ili želeo da vidi ili čuje u vašem prilogu ili emisiji. Postoje ljudi kojima je neprijatno da ih snimate kako nešto rade jer su svesni da to izgleda drugačije nego kod većine (na primer, ako neko otežano piše, a vi upravo to fokusirate kamerom). Proverite da li im se ono što ste zamislili da uradite sa snimljenim ili napisanim materijalom dopada, i imaju li neku sugestiju.

Negativan primer

Na otvaranju izložbe "Oko beogradskih ulica" 2014. godine jedna televizija snimila je prilog u kome govori i autorka priručnika. Iako je izložba nastala zajedničkim radom mnogih ljudi, prilog tvrdi da je reč o prvoj samostalnoj izložbi Lane Nikolić. Ovo je primer kako ne treba da radimo kao novinari - jer kolege zadužene za taj prilog nisu proverile informacije, a izjavu su izvukle iz konteksta, pripisujući zajednički rad mnogih osoba samo jednoj - između ostalog, verovatno i zato jer "zvuči" mnogo jače ako ima hendikep, a otvara izložbu. Za potrebe ovog priručnika autorka nije uspela da pronađe pomenuti prilog koji je u međuvremenu verovatno uklonjen.

UTICAJ I ODGOVORNOST

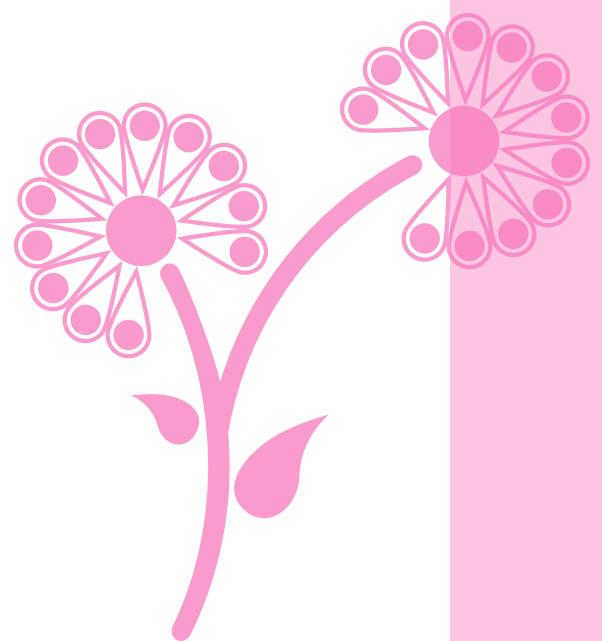

Uticaj medija na kreiranje opšte slike o osobama iz osetljivih grupa je ogroman, i saznanje o određenoj osetljivoj grupi mnogi formiraju baš na osnovu medija.

Zato nikada ne bi trebalo da zaboravite na to koliko jedan vaš tekst, prilog ili emisija može da postakne ili smanji postojeće predrasude, ili stvori nove.

Ne smete da dozvolite sebi pristup sažaljenja, nedovoljnu obaveštenost, nedovoljno proverene informacije i pozadinu priče, kao i izvrtanje informacija, da bi priča "bolje zvučala" kao i izvlačenje izjava iz konteksta.

VI STE NEKO KO IMA MOGUĆNOST DA DONESE DIREKTNU PROMENU I DA POZITIVNO UTIČE NA DRUŠTVO - PONAŠAJTE SE U SKLADU SA TIM I POSMATRAJTE TO KAO VELIKU ČAST I ODGOVORNOST.

BIOGRAFIJA

Lana Nikolić je novinarka i voditeljka na Radio Beogradu 202. Doktorantkinja je Filološkog fakulteta u Beogradu, i aktivistkinja koja je posebno zainteresovana za mlade uopšte, i mlade iz osetljivih društvenih grupa.

Piše na svom blogu i za nekoliko portala i magazina.

Sarađuje sa različitim organizacijama i institucijama koje se bave osetljivim grupama.

@Lanush202

milanka.lana.nikolic@gmail.com

<https://lananikolicblog.wordpress.com/>